



ВЕЛИКИЙ РОМАН

Анатолій
Дімаров

НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ

Повісті

Харків
«ФОЛІО»
2022

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

НА КОНІ Ї ПІД КОНЕМ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Частина перша ЧЕРЕЗ МІСТОЧОК

Холось я чув казку про чарівний місточок. Провисав він над безоднею, і по один бік жила людина, а по другий було все, що потрібно їй для життя. Щодня переходила ту прірву людина. І жити б їй вічно, коли б місточок не вужчав з кожним днем.

Стурбована, щоразу набирала людина все більше припасів. Але чим важчою ставала її ноша, тим вужчим — місточок. Я теж стою над таким урвищем, і по той бік — прожиті мною роки. І доки не щез місточок моєї пам'яті, буду ходити по ньому, хоча б він став такий вузький, як лезо ножа.

БІЛЯ ВІКНА

Мама іде на роботу, а ми залишаємось удвох: я і мій брат Сергій. Мені — п'ять років, братові — два.

Велика кімната з глиняною долівкою і широкою дубовою лавою під стіною, старенький стіл, етажерка з книжками та зошитами, широке дерев'яне ліжко, де ми спимо втрьох, — оце й усі наші достатки. Та ще біля дверей стоїть висока бодня з борошном. Дуже цікаво видиратися на неї і дмухати в те борошно: по сипучій поверхні бігають довгасті ямки, зривається завірюхою біленький пилок. Я шосили дмухаю, а брат кричить унизу і смикає мене за ногу, щоб я поступився місцем.

Але найцікавіше місце в кімнаті — єдине невелике віконце в чотири шибки.

Надворі — люта зима, намело величезні кучугури, все покрилося білим, навіть люди, що іноді заходять до нас, сиві од інею.

Мама йде в школу, а ми відразу кидаємося до вікна, щоб ще раз побачити її, окутану білим туманом.

Ми давно поділили нижні шибки: ліва — Сергієва, права — моя. За ніч вони обростають грубою кіркою крихкого льоду, товщого внизу, покритого ніжно-білим сніжком. Коли цей сніжок обережно лизати, то він холодний і трохи солодкий на смак. А як почнуть дубіти язика, тоді краще хукати на шиби.

Спершу з'являється кругла темненька криничка. З кожним подихом вона все ширшає й ширшає, а посередині — світлішає й світлішає, тоншає й тоншає кірочка льоду, доки не заголубіє, неждано й казково, омите тоненькою водяною плівкою скло.

Тепер треба лише пильнувати, щоб віконця не замерзли. Мороз обкидає по краях голчасті візерунки, і досить зазіватися, як вони поснуються довкола, наче сліди тонконогих пташенят. Не встигнеш оглянутися, а скло вже поросло небаченої краси лісом і міниться, і виблискує, і спалахує тисячами кольорових вогників.

Ми попримлипали до вікна і кризь блакитні кружальця дивимося на високі снігові замети, що іскряться під сонцем, на запушені інеєм дерева, які немов понадягали теплі хустки, на застигли дими понад хатами.

Згодом дерева й сніги починають червоніти. Темнішають, видовжуючись, фіолетові тіні попід заметами, а вікна загоряються червоним.

Хата теж наповнюється холодними тінями. Вони спершу кубляться під лавкою, столом, ліжком, сизуваті й непевні, а потім починають потихеньку скрадатися на середину кімнати, здається, досить тупнути ногою, як вони метнуться геть, заб'ються під лаву.

Та чим більше кривавиться сніг і видовжуються тіні надворі, тим густіші, темніші, нахабніші тіні у хаті.

Я намагаюся не оглядатись. Щільніше тулюся до віконця, все завзятіше хукаю в синювату вже шибу. Робиться моторошно: наче хтось, великий і патлатий, тихенько ворухиться за плечима. Боюся оглянутись, і водночас наростає непоборне бажання оглянутися назад.

— У мене є гостра шаблюка, я сильний! — голосно кажу я, щоб налякати того, що причаївся за спиною.

— І в мене є шаблюка, — тоненьким голоском відгукується Сергійко.

— Я нею аж сто вовків порубав! — вихваляюся я, сторожко прислухаючись, чи не заворушиться перелякано т о й. — І ще сто порубаю!

— Ги-и-и! — несподівано починає пхинькати брат. — Хочу спати... Ги-и-и!

Мушу відірватися од вікна, що вже згасло й посіріло. Беру дерев'яну шаблюку, оглядаюся назад.

У кімнаті вже зовсім темно, особливо внизу. Той, що стояв за плечима, кудись зник: певно, заховався під лавку. Чекає, доки я злізу на долівку, щоб вхопити мене за ноги волохатими руками. Сторожко прислухаюся, наставивши перед собою шаблюку.

А Сергійко тягне своє:

— Хочу спати!.. Ги-и-и!..

Хоч-не-хоч, а треба злазити. Нагинаюся й починаю сікти шаблюкою попід лавкою. Вимахую довго, тикаю в усі куточки, доки не починає боліти рука. Якщо він там і був, то вже лежить порубаний, стікаючи чорною кров'ю.

Зіскакую на долівку. Брат обхоплює мене руками й ногами, тупиться до мого плеча. І незвична войовнича наснага оволодіває мною. Хочеться, щоб зараз став переді мною той, я б сміливо кинувся на нього, захищаючи брата, що довірливо тупиться до мене.

СТОРОЖИХА

Мама тяжко захворіла. Її повезли до міста, а ми залишились удвох.

Сидимо і тихенько рюмсаємо: від жалю за мамою, від страшеної самотності, від того, що ми нікому не потрібні.

До кімнати заходить сторожиха — товстелезна тітка із завжди сердитим обличчям. Часто-густо, коли поблизу немає мами, сторожиха ловить якогось учня-бешкетника і лупцює його мокрою ганчіркою. Учні її дуже бояться, а мама свариться з нею. І ми щиро дивуємось маминій хоробрості: адже вона така маленька супроти сторожихи!

— Чого це ви соплі розвішали?! — гримає вона на нас. — Отакі великі парубки, женити скоро!

«Парубки» перелякано замовкають, приглядаючись, чи не тримає сторожиха за спиною мокрої ганчірки.

Вона починає прибирати в кімнаті, а важке, наче висічене з темного каменю, обличчя стає ще сердитішим.

— І їсти дітям нічого... Тілігенція драна! — лає когось сторожиха, никаючи по закутках. Дістає пшоно, хліб, скоринки сала й довго стоїть над тим добром, скептично закопилівши губу.

Виходить так же несподівано, як і зайшла. А ми, голодні, як вовчєнята, дивимос̑я на пшоно і хліб, боячись поворухнутися: нам здається, що сторожиха стоїть з ганчіркою під дверима, тільки й чекаючи на те, щоб ми полізли до хліба.

Знову в дверях — сторожиха. В одній руці — глечик, а в другій — вузлик. Дістає по пиріжку, наливає молока — їжте, кошєнята!

Пиріжки з квасолею, великою та солодкою, молоко холодне і дуже смачне. Сергій присмоктуеться до важкої череп'яної чашки, довго сопе в неї, і пузце його росте на очах. А коли відривається, то в нього через увесь лоб — підкова з білої піни.

— Холосє! — задоволенє тягне Сергійко. Оченята його стають маленькі та сонні.

Я дивлюся поверх чашки на сторожиху, що сердито чистить картоплю, вона вже не здається мені такою страшною, як півгоди́ни тому.

Минає кілька днів. Сторожиха приходить щодня: полаяти «тілігенцію», прибрати в кімнаті, зварити нам їсти. І кожного разу

приносить домашнього гостинця: пиріжок, пампушку чи корж із вкрапленим салом, що смачно хрумтить на зубах.

Іноді сідає навпроти нас, підпирає підборіддя рукою, тихенько зітхає. В такі хвилини обличчя її стає лагіднішим, не таким уже суворим, хоч я ніколи не бачив, щоб вона посміхнулася або розсупила брови.

— Забрала б я вас до моїх песиголовців, так матінка ж ваша... — сказала якось вона, і я, обпалений несподіваною пекучою тугою за мамою, за її ласкавими руками і милим, рідним голосом, не витримав — голосно схлипнув.

На мою голову лягла важка, огрубіла долоня. Нічого не говорила сторожиха, навіть не пестила, як то робила мама, а просто тримала руку на моїй голові.

ДВАДЦЯТЬ КОПІЙОК

Одного разу знайома вчителька Галина Петрівна дала мені листа і попросила вкинути в поштову скриньку.

Я йшов вулицею, мало не тріскаючись від пихи. Здавалося, всі знають, куди я йду, що несу, і з повагою дивляться на мене. Стискаю у лівій руці листа, а в правій — довгого патика, пильнуючи собак.

Ось і сільрада. Видираюся на ганок, потім — на поручні і опускаю листа до скриньки. Назад я вже їхав верхи на патикові.

Галина Петрівна похвалила мене і пообіцяла дати, коли буде зарплата, двадцять копійок.

З того часу я щодня бігав до крамниці і довго стовбичив біля прилавка, оглядаючи звабливі речі, що їх можна було купити за двадцять копійок. Крамар згодом дізнався про скарб, що мав звалитися на мене, і охоче вступав у розмову. Він бідкався, що не вистачить краму, що доведеться, мабуть, спеціально посилати гарбу до району.

Під'юджуваний отакими розмовами, я врешті вирішив купити собі кілька блокнотиків, олівців і фарби. Сергійкові — барабан, а на здачу — цукерок.

Тепер тільки треба дожити до зарплати.

Я вивів на клаптикові паперу стільки паличок, скільки залишалося днів до зарплати, і щодня закреслював по паличці. І чим менше залишалося паличок, тим більше наростало в мені святкове нетерпіння.

В переддень зарплати бігав до крамниці запитувати, чи буде завтра відчинено. Крамар, мружачи лукаве око, почухав за вухом, погмикав і нарешті повідомив, що завтра таки вихідний (серце моє провалилося в безодню відчаю), але заради такого покупця він, так тому й бути, відчинить крамницю!

Настав довгожданий день. Схопившись до схід сонця, я відразу ж закреслив останню паличку і став чекати на Галину Петрівну.

Ще ніколи час не тягнувся так повільно. Наче йому поперебивало ноги, і він, охкаючи та стогнучи, котив угору важкенне сонце, доки тінь піді мною стала темною та куцою. Я стояв біля воріт і, притуливши долоню до чола, вдивлявся у посірілу від куряви вулицю, виглядаючи Галину Петрівну. А поруч нетерпляче тупцявся Сергійко, чекаючи на барабан.

Галина Петрівна прийшла разом із мамою. Була весела та привітна, як і завжди, а я не відводив од неї погляду, чекаючи обіцяного.

— Ти чого так на мене дивишся? — запитала вчителька.

Я почервонів і одвернувся. Чомусь соромився нагадати про двадцять копійок, бо навіть не міг допустити, щоб Галина Петрівна забула про них. Адже оцеї тиждень я тільки й снів ними!

І коли вона пішла, я довго заглядав на стіл, чи не лежать там обіцяні гроші.

Кілька годин я сидів у кутку, гірко роздумуючи, що не матиму ні блокнотів, ні фарб, ні олівців. Пригадав обіцянку крамаря спеціально для мене відчинити крамницю, і образа на Галину Петрівну потроїлася.

Потім я зважився. Вирвав із зошита чистий аркуш і довго сидів, старанно виводячи кожне слово. Закінчив і ще раз перечитав: «Сільраді.

Хай Галина Петрівна віддасть двадцять копійок, що не віддає. Толічка».

Голова сільради сидів за столом і читав газету. Незважаючи на спеку, він був у козушку, а чорна кудлата шапка лежала поруч. Я зупинився перед столом, терпляче чекаючи, поки голова мене помітить.

Ось він повернув до мене почервоніле від натуги обличчя, витер долонею чорні вуса, що звисали донизу, і здивовано запитав:

— Ти як сюди потрапив?

— До вас, — тихенько промовив я, не спускаючи з нього заворожених очей. Мені стало страшно — такі великі були і стіл, і голова, що звівся на весь зріст, щоб краще мене розгледіти.

— А чий ти такий, метелику?

— Учительчин.

— Чого ж вона хоче, мати твоя?

Хотів пояснити, що це хочу я, але язик мій наче приріс до піднебіння. Тоді я мовчки простягнув заяву.

Голова сів, схилившись над папірцем, і обличчя його знову затужно почервоніло. Він довго ворушив губами, розбираючи мої каракулі, потім, не розуміючи, подивився на мене.

— То це ти написав?

— Я.

— То чого ти хочеш?

Вислухавши мене, голова аж упав на стілець, затрусився від сміху.

— Пилипе!.. Ох, Пилипе! — стогнав він знесилено, відмахуючись од мене рукою. — Іди-но сюди, Пилипе!

Зайшов Пилип, височезний парубійко з олівцем за вухом і рябим, як ластів'яче яйце, обличчям. Прочитавши заяву, він весело заблимав на мене білими віями, а потім теж розреготався.

ЗМІСТ

НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ	3
Частина перша. Через місточок	5
Частина друга. Блакитна дитина	108
Частина третя. Маскулінум, Фемінінум, Нойтрум	202
Частина четверта. «Ать-два!»	317
ДРУГА ПЛАНЕТА	383
ТРИ ГРАНІ ЧАСУ	513